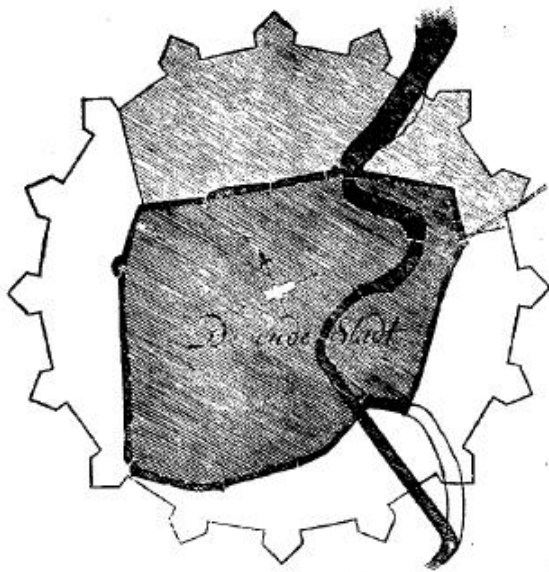

Over de grenzen.

Van 1572 tot 1577 hadden de Spanjaarden de macht over Haarlem. Hiermee begon een tijdperk van teruggang en verval. Vanuit het noorden begonnen de Spanjaarden de muren aan de noordkant te beschieten en de stadsmuur te bestormen. Het beleg werd gecoördineerd vanuit het hoofdkwartier van de Spanjaarden, het toenmalige kasteel Huis ter Kleef, dat door Don Frederik na afloop van het beleg werd opgeblazen. Dit deed hij om te voorkomen dat de Geuzen zich in het kasteel zouden vestigen om Haarlem te heroveren. Toen aan het tijdperk van Spaanse overheersing een einde was gekomen, betekende dat het startsein voor wederopbouw en herstel van de bedrijvigheid. De handel in de stad bloeide op en werd nog verder versterkt door de aanleg van de trekvaart tussen Haarlem en Amsterdam in 1632. De groeiende welvaart had een snelle toename van de bevolking tot gevolg. Een nieuwe uitleg werd noodzakelijk. Het stadsbestuur had rond 1627 al opdracht gegeven om een uitbreiding in de noordelijke richting te ontwerpen aan de Haarlemse bouwmeester/schilder Salomon de Bray. Die was met een zeer opmerkelijk ontwerp gekomen. Het uitbreidingsplan voor de noordzijde van de stad maakte onderdeel uit van een groter geheel, namelijk Haarlem als een ideale stad met een regelmatig 16-

*Een Ontwerp door S. de Bray
Tot de gheheele Vergroutinge der Stad
HAERLEM:
Daer van aen de noord zyde het beginsel tot den oefften
aerwaght is aengewezen: inde den
inhout van dit Boeck alleen
in handelende. 20*

Salomon de Bray, algemeen plan van uitbreiding
voor de Haarlem

hoekig grondplan. De nieuwe noordkant werd begrensd door een moderne halve cirkelvormige verdedigingslinie met zes bastions, omgeven door een gracht die het beloop der bastions volgde. Het stedelijk gebied werd hiermee met ongeveer 50% uitgebreid. De oude noordelijke stadsmuur met de bijbehorende gracht werd opgeofferd. Daar stond tegenover dat in het zuidelijke deel van de Nieuwstad twee brede grachten werden gegraven, de Nieuwe Gracht en de Achter Nieuwe Gracht. De gewenste uitbreiding in Nieuwstad kwam grotendeels stil te liggen, mede dankzij de Engelse oorlogen. Een groot deel van de Haarlemse bevolking leefde in de 18e eeuw in armoede. Dat bracht vermogende burgers ertoe in de Nieuwstad hofjes te stichten, zoals aan de Jansweg in 1730 het Hofje van Staats en in 1760 op de hoek van de Hooimarkt en de Nieuwe Gracht het Hofje van Noblet. Nadat Salomon de Bray, wiens zonen Jan en Dirk inmiddels bekende schilders waren geworden, was overleden, werd de stad aan de Noordzijde uitgelegd met een vestingwal tussen de Pinckmolen en de Papentoren, met 6 bastions, die nog beter dan de vroegere hoektorens tot de verdediging der wallen dienden. In deze omwalling werd slechts één grote poort gemaakt, ter vervanging van de

Kruis- en Janspoorten. De Nieuwe- of Kennemerpoort bij de tegenwoordige Kennemerbrug. Deze poort was echter niet als de oude poorten op verdediging berekend, maar was meer in klassieke trant gebouwd en met ornamenten en beeldhouwwerk versierd. Het mooie frontispice van den beeldhouwer Abraham Snellaert is na de afbraak van de poort in 1866 bewaard en geplaatst in de gevel van de school in de Wilhelminastraat. Er waren nog een paar kleinere poorten in de wallen aangebracht. De eerste, de Deymans Waterpoort, lag ongeveer op de hoogte van de Rozenstraat en was oorspronkelijk slechts een waterpoortje, zoals er meerdere op die plek in de wallen te vinden waren. Zij dienden voor het afhalen van stadsvuil met schepen in de singels.

In 1798 worden heerlijkheden als bestuursvorm vervangen door gemeenten. De heerlijkheden Noord- en Zuid Akendam; Hogerwoerd; Schoten; Schoterbos; Schotervlieland en Zaanen worden samengevoegd tot de gemeente Schoten. De gemeentegrens loopt aan de noordkant over de Slaperdijk, aan de oostkant door het Spaarne, aan de zuidkant over de Schotersingel en aan de westkant door de Delft.

De tweede poort was het Friese- of Vrouwehek aan het eind van de Kloppersingel bij het Spaarne (de singels om de nieuwe uitleg zijn bekend als de Schoter- en Kloppersingels), waaruit men op de Spaarndammerweg kwam. Deze poort bestond slechts uit een hek tussen twee stenen beren met een stenen boog daarboven en een ophaalbrug. Op oude afbeeldingen van het Vrouwehek komt veelal ook de cementmolen 'het Fortuin' voor, die daar, tot de ophoging van de spoorweg in 1906, bij het begin van de spoorbrug over het Spaarne heeft gestaan.

Omstreeks 1870 ging het economisch beter in Haarlem. Er werd in de stad veel gebouwd. Er was weer vraag naar royale bouwlocaties gelegen in het groen en de eerste villaparken deden hun intrede. Het eerste als zodanig ontworpen villapark van Nederland wordt in Haarlem gebouwd en in geen andere stad is dit fenomeen zo bepalend geweest. De familie Zocher speelde bij deze ontwikkeling een belangrijke rol. In opdracht van het stadsbestuur waren in 1828 de in onbruik geraakte Bolwerken door J.D. Zocher getransformeerd tot aangename groene wandeldreven. Deze strook vormt nog steeds samen met de voormalige stadsgracht een fraaie afsluiting van de historische stad. De plannen van Zocher konden worden uitgevoerd omdat de Bolwerken hun militaire functie hadden verloren.

De komst van het Station

De komst van het station in 1839 leidde in het noordelijke deel van Nieuwstad, dat grotendeels nog braak lag, tot de bouw van woningen voor de gezeten burgerij. Tussen 1864 en 1885 werden de eerste villa's langs de noordzijde van het Prinsen en Staten Bolwerk gebouwd.

In Haarlem kwam het station juist buiten de Amsterdamse Poort te liggen. Op deze plaats bevindt zich nu het terrein van de Hoofdwerkplaats van de Nederlandse Spoorwegen.

Het Haarlemse station werd in 1842 verplaatst naar de huidige locatie aan de noordkant van de Binnenstad. Toen kwam ook de overbrugging van het Spaarne in gebruik. Het is een van de weinige 19e-eeuwse stations die binnen de 17e-eeuwse omwalling werd gelegd. (in 1908 werd het station vervangen door het huidige).

Het gebied net ten noorden van station Haarlem was al in 1884 geannexeerd. Hier verrezen in rap tempo de Frans Halsbuurt en Kleverparkbuurt. Op 11 oktober 1882 was begonnen met de bouw van de Ripperdakazerne.

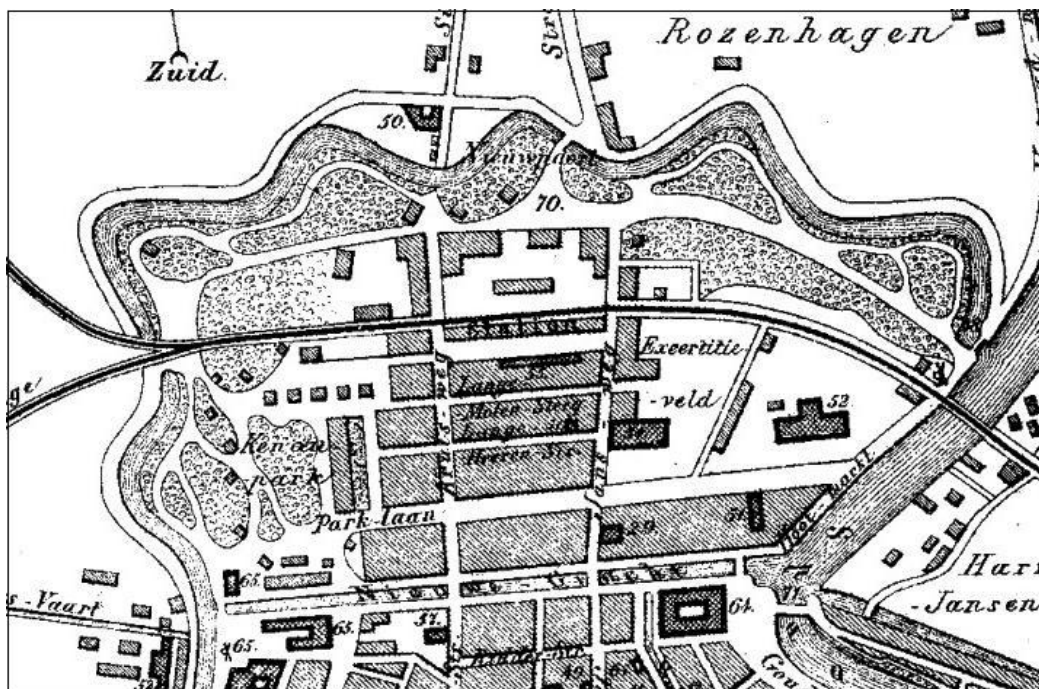
Op een kaart uit 1904 loopt de grens al over de Spaansevaart en door de Gen. De Wetstraat

Als een van de eerste plannen kwam een ontwerp ter tafel voor bebouwing van het gebied boven de Kloppersingel. De grenswijziging liet toen al lange tijd op zich wachten, waardoor men slechts in beperkte mate over grond kon beschikken. (In 1921 kwamen daarvoor nieuwe voorstellen). In een plan van 1916 (eerste herziening) was reeds in een bebouwing met woningen voorzien, die naar het noorden toe niet verder ging dan de grens tussen Haarlem en Schoten. De Woningbouwvereniging Patrimonium was er snel bij en kocht de gronden van Rozenhagen van de familie Zocher.

Toen Zocher in Haarlem kwam bestond er geen kwekerij. Waar nu de villa Rozenhagen (hoek singel en Schoterweg) is, was een buitenplaatsje Vredenburg. Aan het Noorder Buitenspaarne was er ook een: Spaarenvreugd en daar tussen was weiland en moerasland. Langzaam was Jan David Zocher in bezit gekomen van alle gronden samen ruim 10 hectaren. De 10 hectaren waren niet alleen kwekerijgronden maar ook het buitenverblijf Rozenhagen, (mede een stichting van Jan David) met een tuin van 6000 m², met daarop de kantoren van de firma Zocher, de tuinmanswoning aan de Kloppersingel, de timmermans werkplaats aan de Schoterweg en naast het café de oude spijskokerij.

Meermalen is over het nieuwe bouwterrein bekend als Zochers tuin gesproken. Aan de zuidkant de singel, noordwaarts de Conradhaven en naar het oosten het Spaarne. Hoe kon dat nu goed bouwterrein worden? Maar de architecten Tjeerd Kuipers en A. Ingwersen slaagden er in een buurt te ontwerpen, met fraaie woningen, een plantsoen en een mooie overbouwde poort.

De Heerlijkheden Zuid- en Noord Akendam die door de Regering in 1701 gekocht waren, werden op 26 juli 1851 voor fl. 590,- verkocht aan de heer J. van der Vlugt. (Allan)

Afbeelding 2.3 Nieuwstad 1865

Net zo min als dat de oude stad Haarlem na de zeventiende eeuw ophield zich te ontwikkelen, is de tijd na de annexatie van Schoten (thans Haarlem-Noord) in 1927 stil blijven staan. Het is zeker niet zo, dat heel Haarlem-Noord voor 1927 Schotens grondgebied was. In 1798 gingen de destijds gevestigde Zeven Heerlijkheden op in de gemeente Schoten en gehuchten. Gedurende de 129 jaar tot de laatste annexatie is Schoten een zelfstandige gemeente geweest, die in het noorden grensde aan Velsen, de Westlaan, die thans nog in Velsbroek te vinden is. De oude dorpskern met raadhuis en kapel lag boven de Jan Gijzenkade. Van 1812 tot 1817 werd Schoten samengevoegd met Spaarndam. In 1884 werd de grens tussen Haarlem en Schoten ten westen van de Schoterweg al naar het noorden opgeschoven ten behoeve van de aanleg van de Begraafplaats aan de Kleverlaan. In 1833 werd begonnen met een bescheiden stukje, het gebied van de Schotersingel, bij het oude Stadszieken- en Armenhuis ofwel Leprooshuis (Pest en Dolhuis). Deze nieuwe buurt werd ook wel "Het Zieken" genoemd. Het Ziekenhuis St. Joannes de Deo kwam daardoor binnen de stadsgrenzen van Haarlem te liggen. Op het huidige Frans Halsplein was in die tijd een militair exercitie terrein. Bij de grensverlegging in 1884 kwam de

te liggen aan de noordzijde van het Kleverpark tot aan de Generaal de Wetstraat. De gemeentegrens liep toen op de lijn van De Heussensvaart, Spaansevaartje, Schoterweg en in zuidelijke richting naar de Generaal de Wetstraat, direct ten zuiden van de Paul Krugerkade over de Werf Conrad naar het Spaarne. De bewoners van de Generaal de Wetstraat met even huisnummers woonden in Haarlem, die met de oneven nummers in Schoten. Zowel de Kleverpark als de Frans Halsbuurt zijn na de annexatie gebouwd en zijn oorspronkelijk Haarlemse wijken. De arbeidersbuurten tussen Schoterweg en het Spaarne lagen nog wel op Schotens grondgebied. Deze wijken zorgden ervoor dat het van oorsprong agrarisch dorp vol begon te lopen. Door deze bevolkingsgroei nam de vraag naar woningen in het oude dorp alleen maar toe en aldus ontstond na de eerste wereldoorlog ten noorden van de Kleverlaan de bomenbuurt en in de eerste helft van de twintiger jaren ontstonden 'boven' de Jan Gijzenvaart het Dietsveld en de Waterbuurt. De aanleg van de bijbehorende infrastructuur kostte echter veel geld. Financieel en ook bestuurlijk kon Schoten het niet meer aan, waarna Haarlem tot annexatie kon overgaan. Het nieuwe raadhuis aan de Rijksstraatweg, dat in 1907 werd opgeleverd, sloot in 1927 alweer zijn deuren. Het nostalgische beeld van een boerendorp dat door Haarlem is volgebouwd klopt dus niet. Haarlem heeft zich wat bouwen betreft zeker niet onbetuigd gelaten, maar ze gingen wel verder waar Schoten gebleven was. Dit werd uitbesteed aan een particuliere maatschappij die blokken land van boeren opkocht en volbouwde. Deze nieuwe wijken trokken zowel bewoners uit andere delen van Haarlem, als de zogenoemde import. Na de annexatie groeide het aantal inwoners van 650 in korte tijd naar 20.000 inwoners. Veel Schotenaren bleven met hun families in Haarlem-Noord wonen. De laatste groep zorgden voor het doorgeven van het Schoten sentiment aan hun in Haarlem-Noord geboren kinderen en dat zal de verklaring zijn voor dat in dit stadsdeel de belangstelling voor de stichting Historisch Schoten nog steeds groot is.